

Bazı Kadın Mektupları

ABDULLAH UÇMAN

Tarih ve Toplum'un kadın konusuna ağırlık verileceği önceden bildirilen bu sayısında biz de Rıza Tevfik'in terekesinden çıkan ve bir kısmı bize oldukça ilginç görünen, Osmanlı toplumunun değişik kesimlerinden bazı kadın mektuplarını yayıma hazırladık.

Tanzimat'tan sonraki batılılaşma süreci içerisinde kadının da asıl kadın kimliğini henüz yeni yeni kazanmağa başladığı günlerde kaleme alınan bu mektuplarda, mektup sahiplerinin yer yer kültür birikimlerini, olaylara farklı bakışlarını, bir kısmında da devrin bazı önemli meselelerini sergilemeye çalıştıklarını görmekteyiz. Gerek bir devrin aydınlanmasında, gerekse Türkiye'de kadının sosyal konumunun belirlenmesinde büyük bir önem taşıdığına inandığım bu mektupların kadın konusu üzerinde çalışanlar için yararlı olacağını umuyorum.

Hazırladığımız mektupların ilki Rıza Tevfik'in ilk eşi Ayşe Sıdika Hanım'a ait. Ayşe Sıdika Hanım, Zappion Rum Mektebi'ni bitirmiş, devrinde batılı tarzda eğitim görmüş. Dârümuallimât'ın ilk kadın pedagoji hocalarından bir hanım. Henüz yirmi beş yaşlarında iken, 1897 yılın-

da Dârümuallimât'ta okutmuş olduğu derslere ait ders notlarını *Usûl-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri*¹ adıyla bir kitap halinde yayımlar. Batılı pedagoji usullerine göre bizde hazırlanan ilk eser olan bu kitap, devrin padişahı II. Abdülhamid'in de takdirine mazhar olur ve Ayşe Sıdika Hanım'a ikinci dereceden şefkat nişanı tevcih edilir. Ayşe Sıdika Hanım, ne yazık ki 1903 yılında, en verimli olduğu bir çağda ve oldukça genç bir yaşta veremden ölür.²

Ayşe Sıdika Hanım'a ait mektubun üzerinde herhangi bir tarih bulunmamakla beraber, mektup, adı geçen eserin yayımlanışından kısa bir süre sonra, bir nüshasını, yine büyük bir ihtimalle devrin yaşayan Osmanlı muharrirlerinin en büyüğü kabul edilen Ahmet Midhat Efendi'ye hi-

taben yazılmış olduğu izlenimini vermektedir. Ayşe Sıdika Hanım büyük bir tevâzu ile eserini takdim ettikten sonra, takdim ettiği kişinin fikirlerini de merak ettiğini belirtmektedir. Ayşe Sıdika Hanım'ın oldukça kısa mektubundaki ifadelerine dikkatle bakarsak, üslûbunun çağdaşı diğer yazarlardan hiç de geride kalmadığı görülecektir.

İkinci, üçüncü ve dördüncü sıradaki mektuplar, Rıza Tevfik'in aile dostu Âyan'dan Köserâif Paşazâde, şair İhsan Râif Hanım'a ait. Mektuplardan ayrı olarak burada bir de İhsan Râif Hanım'a ait çok sade bir evlilik davetiyesi yeralıyor. İhsan Râif Hanım, bilindiği gibi, 1909 yılında ilk defa Ali Bey adlı biriyle, 1914'te de devrin tanınmış edebiyatçılarından Şahabeddin Süleyman ile evlenir. Şahabeddin Süleyman'ın 1921'de ölümünden sonra da üçüncü defa olarak Mühtedî Hüsrev Bey ile evlenmiştir.³ 29 Teşrin-i sani 325 (12 Aralık 1909) tarihini taşıyan bu evlilik davetiyesinin İhsan Râif Ha-

1 İstanbul, 1313. Kitapla ilgili bir tahlil ve değerlendirme için bk. Hüseyin Câhid, "Hayatı Matbuat: Usûl-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri", *Sabah*, nr.3574, 18 Teşrin-i evvel 1315/30 Teşrin-i evvel 1899.

2 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.II, 2.b., İstanbul, 1977, s.676. Yazıları için bk. *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası* (1869-1927), İstanbul, 1992, s.96, 119-121, 270.

3 İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 2.b., İstanbul, 1971, s.700; ayrıca bk. Nazım Hikmet Polat, *Şahabeddin Süleyman*, Ankara, 1987, s.22-24.

nım'ın ilk evliliğine ait olduğu anlaşılmaktadır.⁴

İhsan Râif Hanım'ın 16 Mart 1325 (29 Mart 1909) tarihli ve henüz evlenmeden önce yazdığı anlaşılan ilk mektubu ile tarihsiz olan sonraki mektubu, Rıza Tevfik'in ikinci eşi Nazlı Hanım'a hitaben yazılmış; sadece hal hatır soran, sağlık temennisinde bulunan iki mektup örneği oluşturmaktadır. İhsan Râif Hanım'a ait üçüncü mektup ise, Rıza Tevfik'le alay eden bir bakıma fantazi kabilinden yazılmış bir mektup.

Beşinci ve altıncı mektuplar ise Halide Edib'e ait. İkisinde de tarih bulunmayan, ancak H.E. inisiyalli özel bir kâğıda yazılan ilk mektubun, Halide Edib'in henüz genç kızlık dönemine ait olduğunu tahmin ediyoruz. Halide Edib'in hususi hocaları arasında Rıza Tevfik'in de bulunduğunu hatırlarsak, samimiyet derecelerini anlamakra güçlük çekmeyiz. Halide Edib, *Mor Salkımlı Ev* adlı ve her gencin mutlaka okuması gereken o muhteşem hâtıralarında, birçok kimseden olduğu gibi, Rıza Tevfik'ten de uzun uzadıya bahseder.⁵ Muhtemelen İngiltere'ye gönderilen Halide Edib'in ikinci mektubu, yine hususi hocası olan Salih Zeki ile 1901'de evlendikten, yani imzasını Halide Salih şeklinde attığı döneme ait. Temmuz 1909'da İngiliz parlamentosunun daveti üzerine 19 kişilik Türk parlamenter heyetiyle birlikte Londra'ya giden Rıza Tevfik'e, Halide Edib, Miss. Fry gibi bazı İngiliz dostlarıyla tanışmayı tavsiye etmekte, Prof. E.G. Browne'a da selâm söylemektedir.

6 Şubat 326 (19 Şubat 1911), 13

4 Rıza Tevfik yıllar sonra bu belgenin arkasına el yazısıyla şunları yazmış: "Zavallı merhum İhsan Râif Hanım'ın akd-i nikâh merasimi habesiyile bana gönderilen da'vet tezkiresidir ki onu ve bütün tezkireleri ben kendi elimle yazmışım."

5 *Mor Salkımlı Ev*, 2.b., İstanbul, 1996, s.121-122.

Şubat 326 (26 Şubat 1911), 19 Şubat 326 (4 Mart 1911) ve 8 Mart 327 (21 Mart 1911) tarihli 7., 8., 9. ve 10. mektuplar ise Fâtıma Ni'met adlı, Rıza Tevfik'e hayran, hayranlıktan da öte ona sırlıslıklam âşık ve ondan yakın ilgi bekleyen bir kadına ait. Kültürlü, içinde bulunduğu durumdan pek memnun olmayan ve duygusal bir yapıda olduğu anlaşılan Fâtıma Ni'met Hanım'ın kim olduğunu, bu adın gerçek mi yoksa takma bir isim mi olduğunu da bilmiyoruz. Ancak Rıza Tevfik'in, ilk mektubundan itibaren bu hanıma, onun arzu ettiği doğrultuda cevaplar vermiş olduğu ve bir ay kadar devam eden bu mektuplaşmanın ancak bu şekilde sürdüğü anlaşılmaktadır. Rıza Tevfik'in terekesinden, Fâtıma Ni'met Hanım'ın 13 Şubat 326 tarihli ikinci mektubuna cevap olarak 15 Şubat 326 tarihinde yazdığı cevabın da müsveddesi çıkmıştır. Rıza Tevfik'in böyle duygusal bir kadının ruhuna nasıl âşına olduğunu, nasıl ilgi duyduğunu gösteren bu mektuba da burada 11. sırada yer verdik.

23 Ağustos 332 (5 Eylül 1915) tarihli on ikinci mektup ise, Dârülfünun talebelerinden Şâdiye, Memduha, Melek ve Hatice hanımlara ait. Bu kız talebeler mektupta doğrudan doğruya, o sırada ailesini terkedip baldızıyla evlenen devrin tanınmış edip ve şairlerinden, aynı zamanda Dârülfünun Garp Edebiyatı müderrisi olan Cenab Şahabeddin'i hedef almaktadır. Dört çocuğuyla ailesini terkedip baldızıyla evlenmesini çok çirkin bulan bu dört Dârülfünun talebesi, Cenab Şahabeddin'i Rıza Tevfik'e şikâyet etmekte ve Maarif Nezâreti, Şehremâneti ve özellikle Darülfünun gibi örnek kurumlarda sadece talebeleri değil, aynı zamanda memur ve hocaların da ahlâkî ba-

Ayşe Sıdika Hanım.

kımdan denetlenmeleri gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Nihayet 27 Nisan 1335 (1919) tarihli on üçüncü ve sonuncu mektup ise, Bektaşiyeye mensup Hâlise adlı bir hanıma ait. Tevfik'in Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'ndeki derslerini büyük bir dikkatle takip eden bu hanım, ayrıca o günlerde Rıza Tevfik'in *Muhibbân* dergisinde yayımlanan yazılarını da dikkatle izlediğini söylemektedir.⁶ Rıza Tevfik'e tarif edilemeyecek derecede hayran, belki de âşık olduğu anlaşılan bu hanımın mektubundaki ifade ve üslûbuna akseden kültürün de ayrıca dikkat çekici olduğunu vurgulamak gerekir.⁷

6 Bu mektubun yazıldığı günlerde, Rıza Tevfik'in de, o yılların muteber bir Bektaşî dergisi olan *Muhibbân*'da "Hikmet-i Sûfiyye" genel başlığı altında Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin meşhur tasavvuf hakkındaki manzumesi üzerine kaleme almış olduğu şerhleri yayımlanmaktadır (bk. Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri*, Ankara, 1982, s.224-244).

7 Her zaman olduğu gibi burada bir defa daha bütün bu evrakı bize veren Rıza Tevfik'in torunu Sayın Rıza Beşikoğlu'na teşekkür etmek istiyorum.

حکیم فضیلتی در خدمت حضرتی
 بر من درستی تربی اطفال و عیبه سیله رسا مکتف و موعظتیه بیاد و غوری دیوان
 بهینه نقد قفاده بولونسه در اختیار دو کشور رطاب بند کرک دلاستند (سینس)
 آید به کج حکما لکن بوجدی مسلمه حقدردان مسه اوله قدر رسالونق فقط
 بر قسره من شتبعه موقولاد شتم . خدمت لرد نشتر اوله لکن ملاحظه از ما عدا
 خدمتکنان محصل ایمنون مکتب بر در خدمت مزاج و در کس کسای صورتی بر اثر ترمیمی
 مسیا اوله عیده عاجزا ز در ترمیم بقیه اید . نظر شایم و نقادانه لریه عذرنا
 حسابا سیک با اوله م شوره سله . تقیم وجوده نالیم بر در کس کس اید
 ذات خاضلوری بر طوعناز دن اول امتلاز حریز انظار بر مزاج اوله خلوق اولون
 حکما و عیبه عیان نون بولند نظار حریز اوله امرده خالی و عالی سیه انزلان
 برسوسه سنی تقدیر سیک خدمات خیر خاها کنه قارشی بر و برکی بر بوره عه
 ایلار اوله طوعناز . فقط نخر حالده مکتبه قبول اونجه شرف رسیده حریز سیه
 اولون شوا شرف حقیقیس ملاحظات حکما کنه تقصیر اید بلن

جهانکونک بقا نرا ستر عام ایدرنه
 جاریه کتبه لری
 حریز

(Üstte) Ayşe Sıdika Hanım'ın mektubu, (yanda) İhsan Raif Hanım'ın evlilik davetiyesi.

-I-

Hakim-i fazilet-perver efendimiz hazretleri,
 Yedi sekiz seneden beri terbiye-ı etfâl vazifesiyle resmen mükellef olmak haysiyetiyle pedagojiye dair bazı tedkikatta bulunmuş ve refikim Doktor Rıza bendenizin delâletiyle Spencer, Bain gibi hükemânın bu ciddi mesele hakkında yazmış oldukları makalâtın fakat bir kısm-ı mühimmini tetebua muvaffak olmuşum.

Gazetelerle neşretmiş olduğum mülâhazâtan mâadâ hâhişkerân-ı tahsîl için mekteb programına muvâfik ve ders kitabı sûretinde bir eser tertibi hasbe'l-vazife uhde-i âcizâne me terettüb etmiş idi. Nazar-ı hakîm ü nakkadânelerine arz etmeğe cesâret-yâb olduğum şu risâle o niyetle vücûda gelmiş bir ders kitabıdır.

Zât-ı fâzîlâneleri biz doğmazdan evvel

ümmetin mürebbî-i efkâr ve müzekkî-i ahlâkı olan hükemâ-yı muharriirîn-i Osmâniye'den bulunduğunuz cihetle ewel-emirde hâki-pây-i âfîlerine eserimin bir nüshasını takdîm etmekle hidemât-ı hayr-hâhânenize karşı bir vergi, bir borç addetmek pek doğrudur. Fakat herhalde mektebe kabul olunmak şeref-i resmîsine mazhariyet olan şu eserin şeref-i hakîkisi mülâhazât-ı hakîmânenizle taayyün edecek, kıymeti nisbetinde olacaktır.

Hakk-ı âcizânemizde teveccühâtınızın bekasını istirhâm ederiz.

Cârîye-i kemîneleri
 Sıdika

-II-

16 Mart 325, Pazartesi

İsmetlü hanımefendi,
 Dün beyefendinin ve sizin rahatsız bulunduğunuza dâir malûmat aldık. Pek ziyade müteessifiz. Rica ederim her ikinizin de âfiyetinizi bildiriniz, zira fevkalâde merak içindeyiz. Doktorumuza kucaklar dolusu selâm. Sizin ve mini mini ağabeylerle hanım ablalarımızın gözlerinden öper ve hemân Cenâb-ı Hak şifâ-yı âcil inâyet buyurması temenniyâtını tekrar ile sabırsızlıkla âfiyetiniz haber-i beşâretini intizâr eyleriz efendim.

İhsan

- Şu mektubu bugün Bebek'e göndermek üzere iken sizin ağa geldi. Fakat bir şey anlayamadım, zira rahatsızlığımızın ne olduğunu bilmiyor, lütfen ve şerîan iş'arını istirhâm eylerim.

-III-

Cicisinin Nazlısı hanım,
 Doktor "besi"ye yatmış, inşallah fıstık gibi gelişip doluşur, oradan arslanvarî çıkar.

Sizi gelip görmeği pek arzu ediyorum ama bu yakında muhibbânın ma'lûmu olan bazı levâzimâtıyla o kadar meşgulüm ki bu arzuma biraz güç muvaffak olabileceğim.

Fırsat bulduğumda fevt etmeyeceğimden emîn olabilirsiniz. Nasılsınız, cümleten âfiyette misiniz? Doktor pek neşeli imiş.

Hani ya bana çiçek isimli, içi resimli bir kitap vereceğinizi vaad etmiştiniz. Bu mektubu götüren adama teslim eder, hemen bana göndermenizi pek rica ederim. Yalnız güzelce sicimle bağlayınız. Cümlelinizin ayrı ayrı gözlerinizden cümleten öperiz.

İhsan Raif

-IV-

Ey nâmi göklere akseden Doktor Rıza Bey,

Dâima ilm-i kimyayı tedrîs etmekle meşgul ve en hâzik doktorlardan bulunduğunuza rağmen pençe-i ecelden tahlîs-i giribân edemeyerek dünkü gün

اصحاب
 بنت تالی شوره حاله اشوب کوی طوعناز دلا کوف
 کریم احمد خانک عقد طای صمیم اولنه
 لطفای یوم کتوره ساعت بشه کتبه کوی کوی
 قاری شریف بورقاری موجود اصنام
 کوی کوی
 کوی کوی

Efendim,
 Bi-mennihi Teâlâ şehri hâlin işbu yirmi dokuzuncu pazar günü kerîmem İhsan Hanım'ın akd-i nikâhı musammem olmakla lütfen yevm-i mezkûrda saat beşte Yeniköy'deki hânemizi teşrîf buyurmaları mercûdur efendim.

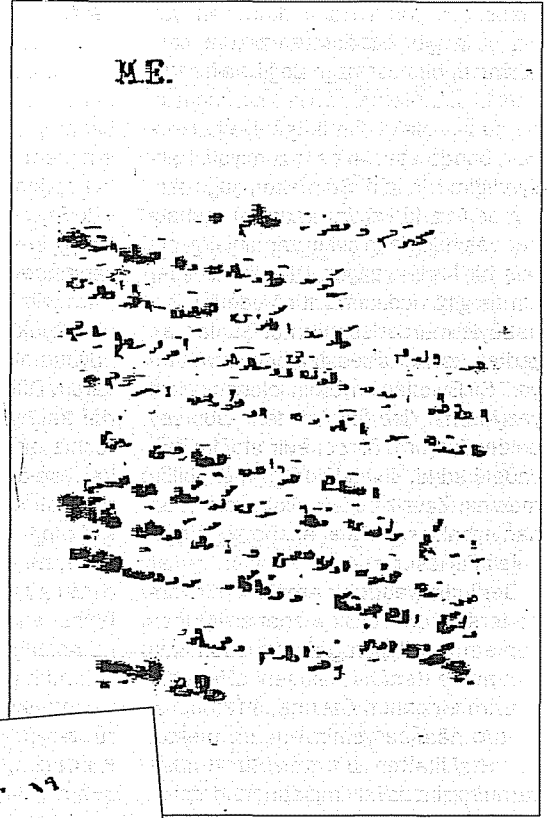
Râif
 Yeniköy Teşrîf-i sâni 325

irtihâl-i dâr-ı beka etmiş bulunduğunuza hükm ile ellerimi açmış rûhunuza Fâtiha okumakta iken kulağımın yanında dolaşan bir sivrisinek henüz turplar gibi sağ ve salim olduğunuzu ve şimdilik bu Fâtiha'yı okumaktan sarf-ı nazarla yakında kendi rûhuna okumaklığım daha münasip olacağını arz ve ihtar etmesiyle biraz kanaat hâsıl eder gibi olduğumdan şu kâğıdı göndermeğe karar verdim. Eğer cidden ber-hayât bulunursanız bir yokuşu çıkamayacak kadar kesb-i zaaf edişinize teessüfler ederim. Yok eğer vefat ettiyseniz yazık oldu şu bizim kâğıtla kurşun kalemine.

Bir kere fala bakayım da bakalım o ne diyor:

Ne ise hâli çıksın falı
Yedisi gitti kaldı bir canı
Demek ki sağ
Mezar kazıcıyla ölü yıkayıcıya Allah
Hazret-i Eyyüb sabrı inâyet eylesin.
İhsan

Sizi kemâl-i memnuniyetle kabul eder. Londra'da bulunduğum müddetçe hakkımda fevkalâde fedakârlıklar göstermişti. Hattâ dostlarınızdan diğer meb'us beylerden bazılarını da götürürseniz çok hazzeder. Kendisi bütün Üçüncü Ordu'nun evine gidip teşekkür etmesine lâıyk olacak derecede Genç Türk dostudur. Bunu mekteplerimizi tedkik edip de bir islahat lâiyhası vermek üzere İstanbul'a kadar gelmekle geçen sene ispat etmişti. İhmal etmeyiniz. Yazımı okuyamazsanız İsmail Hakkı Bey'e (Babanzâde) okutunuz. Çünkü o Tannin'de bulunması hasebiyle kolaylıkla okur.

(Üstte) Halide Edip'in mektubu
(solda) Fâtima Ni'met Hanım'ın mektubu.

-V-

Muhterem ve muazzem muallimim,

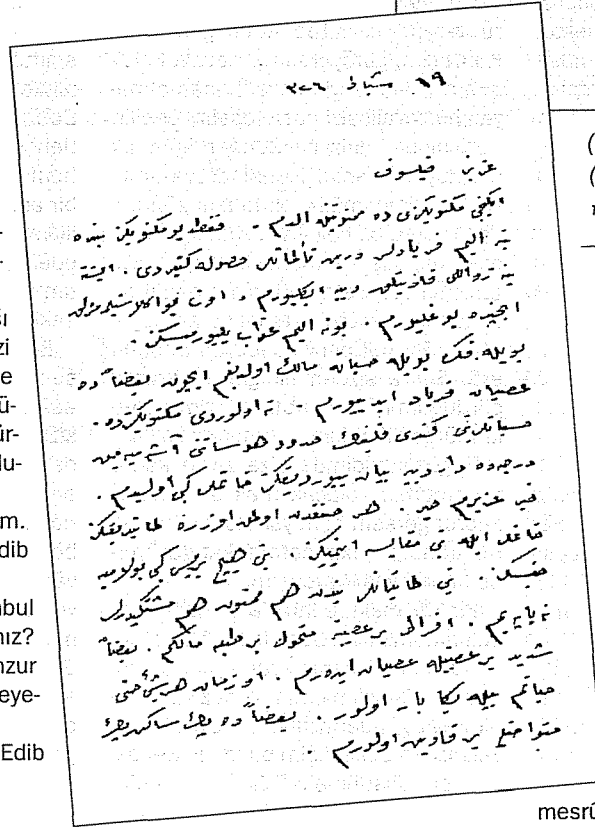
Bugün kadınları da kabul ettiğinizi haber aldım. Gelip elinizi sıkırmak -etrafınızı ihâta eden velveleli dostlarınızın bırakırlarsa- yarım saat de ben yanınızda oturmak isterdim.

Emiş'in kızamık çıkarması beni biraz geç bıraktı, fakat sizi görmekle pek samimi sûrette memnun olacağımı ve eski küçük talebenizin daima en hürmetkâr ve vefakâr bir dost olduğumu bildiğimize emînim.

İhtiramlarım ve muhabbetlerim.
Halide Edib

H. Ne gün ve ne saat kabul edeceğinizi lütfen yazar mısınız? Kabul etmekte sizce bir mahzur varsa onu da yazınız, gücenmeyeceğime emîn olabilirsiniz.

Halide Edib

-VII-

6 Şubat 326, Pazar
Beyefendi,

İşte size bir feryâd-ı mazlûmâne daha. Emînim ki böylesine tesadüf etmediniz. Bir sene oluyor ki her dakika zihnimi işgal ediyorsunuz. Umumiyetle gibi bir şey ki kadınlar ânz olan sinir, asabiyet bende de mevcut. Sizin doğru sözleriniz, güzel kalbiniz, vakur hâliniz, bin nazara bedel nazarlarınız karşısında her dakika bulunuyorum. Bu hayalden kaçmak istiyorum, fakat mümkün değil. Daima vakar-ı azametiyle,

mesrûr nazarlarıyla karşımda görüyorum. Sonra bu hayal beni o kadar asabileştiriyor ki sizinle görüşmek, yahut en nihayet bin mücadelelerden sonra karar verdiğim gibi tahriren olsun sizinle görüşmekten kendimi bir türlü men edemedim. Ne dersiniz deyiniz, hiçbir

-VI-

Azîm Doktor,

Mektubumu alırsanız orada pek muhterem bir Türk muhibbi ve pek muazzez şahsî bir dostum olan Miss. Fry'a gidip görüşmenizi rica ederim.

Cambridge'e gider Prof. Browne ile görüşürseniz selâm söyleyiniz. Mektup yazmak üzereyim. Bâkî size bol bol eğlence temennisi!

Hâlîde Salih
(imza)

maksadım yok, bir su-i fikrim yok, yalnız sizin gibi bir dostum olsun; beni görmesi, bilmesi lâzım değil, yalnız kalbimi bilsin. Sizin güzel kalbiniz karşısında şu zavallı kalbim iki sâniye buluncak, bundan başka bir arzum yok. Bah-tiyarlığım için kâfi. Şu mektupçuğu zan-netmeyiniz ki vaktini sadaka-i muhabbet peşinde daha çirkin zamanlar geçirmiş bir kadın yazıyor. Ulûv-i kalbime, elmas gibi vicdanıma ilticâ ederim. Beni böyle murdar zannetme. Şunları yazarken kalbim titrediği gibi ellerim titriyor. Sırf vicdanına emîn olduğum için yazıyorum. Yine tekrar ederim, bir şey beklemiyorum. Bir şenedir ettiğim mücadele şu ki, su-i telâkki görmek, bilinmemek. Zavallı Türk kadınları dünyada hangi hakka mâliktir acaba ey büyük kalpli Feylesof...

Beni kirli yahut bir emeli vardır zannedersen en büyük vicdansızlığı irtikâb etmiş olduğun gibi ne masum kalbim ne de Cenâb-ı Hak seni affetmez. Ellerim vicdanım üzerine, iffetim, ismetim nâmına yemin ederim mektubum hakikatten ibarettir. Siz ki nasıl vatanımızın, zavallı milletin müdafaası için Meclis'te feryad ediyorsanız ben de sizin gibi doğru bir kalple görüşmek için feryad ediyorum. Ben de vatanın bir uzvuyum. Elbet bana da muâvenet edeceksiniz. Beni bu asabiyetten kurtaracaksınız. Ben de vatana hizmet ediyorum. Bilseniz hizmetim ne kadar mukaddestir. Sizden alacağım iki satır olsun cevap hizmetimi bahtiyârâne bitâma erdirecek. Bâkî kalbimde hissettiğim kardeşlik hesabıyla elinizi sıkıkmama müsaade ederseniz teşekkür ederim.

Kabul ederseniz hemşîreniz
– Cevabını lütfederseniz Beyoğlu'nda Galatasaray karşındaki postahanedan alırım.

Adres: Fâtıma Ni'met

-VIII-

13 Şubat 326

Birâderim beyefendi,

Sizden zavallı, nâçiz mektupçuğumun, bedbaht kalbimin cevabını aldım. Emîn olunuz ki berât-ı saadetle tebşîr olundum. Bana öyle bir dost-i samimiyet uzattınız ki. Bu büyüklüğün, ulviyetin karşısında bilsen ne kadar küçüldüm. Kalbimin en ince hislerine dokundunuz. Muhîtinde riyâdan, si-

temkârlıktan başka hiçbir şey görme-yen bir zavallıya, zulmet içerisinde kalmış bir bedbahta öyle bir perde kaldırdınız ki bu münevver ziyâya karanlıkta bakmağa alışmış gözlerim tahammül edemedi. Meğer tasavvurumun bin kat fevkinde imişsin. Ey hâli kalpli büyük Feylesof, kendini eyâmın feryadlarını yine kendinden başka işiten yok zannında bulunma, aldanıyorsun. Hem yalnız ben mi zannediyorsun, senin büyüklüğüne, ulviyetine benim gibi hayatını kurban edecek pek çokları vardır. Dünyada ya tek olanlar kendilerini kavî görenler en kavî selâmlarla techîz olunanlardır, çünkü bunlar bu kavî selâmla bir gün kırılır, her şey mahvolur, fakat böyle en samimi, âlî, saf râbitalarla merbût olan kalpler ne kırılır, ne ezilir. Bu râbitaya cihânın orduları güllelerini yağdırsa yine sâfiyetlerine, samimiyetlerine, muhabbetlerine halel gelmez, evet kavîleştirir.

Benim gibi bir zavallı hemşîreye ihtiyacınız varmış, şimdi kalbimin en doğru feryâdıyla hitab edeceğim size. Kardeşim, görüyorsun ki zavallı kalbimin hislerini söylemeye iktidârı olmayan bir zavallı sizi nasıl teselli edebilir, ben hiçim, âcizim. Gönderdiğim ilk mektup buhranlar içerisinde yazılmış ve kendime mâlik olmadan gönderdim. Sonra bu halden kurtulduğum zaman me'yus ve mahcup oldum. Vatan, milletin selâmeti için meşgul olduğunuz bir mühim zamanda sizi işgal ettim. Bu hal beni büsbütün perişan etti. Sonra sizden aldığım mektupta gördüğüm hüsn-i kabul ve samimiyetle mütesellî oldum.

Bugün kendimde size zerre kadar tesliyet-bahş olacak ufak bir kuvvet, kudret görsem bahtiyar olur ve hayatımı fedadan çekinmem, fakat görüyorsunuz ben hiçim kardeşim.

Bir de mektubunuzda itimad sözü bulunmamalı idi, ben sizden bu namusunuzdan, vicdanınızdan emîn bulunmamış olsaydım emîn olunuz size hiçbir kâğıt göndermezdim. Sizin ulvî hayatınızdan beklediğim bu idi. Fakat aksini de düşünmek lâzım. Düşündüğüm yalnız su-i telâkki idi. Azîm teşekkür ederim. Bu düşüncelerim kalmadı gibi beni ayrıca teselli ettiniz. Sizin de bana verdiğiniz dest-i şefkati hürmetle öperim. Şunu da arz edeyim ki sizin kadar hassas, rakîk kalbe mâlik bir erkek daha tasavvur edemem.

Büyük bir birâdere mâlik bulunduğum için bundan sonra ne yalnız ne de bedbahtım, belki kimseye nasîb olmayan bir saadetle bahtiyarım efendim.

Fâtıma Ni'met

– Cevabını bu defa da aynı adresle Beyoğlu Postahanesi'nden alırım.

-IX-

19 Şubat 326

Azîz Feylesof;

İkinci mektubunuzu da memnuniyetle aldım. Fakat bu mektubunuz bende yine elîm feryadlar, derin teellümâtlar husûle getirdi. İşte yine zavallı kadınlık ve yine inliyorum. Evet bu anlaşıl-mamışlık içinde boğuluyorum. Bu ne elîm azab bilir misiniz.

Böyle fikre, böyle hissiyâta mâlik olduğum için bazan da isyan, feryad ediyorum. Ne olurdu mektubunuzda hissiyâtlarını kendi kalbinin hudûd-ı hevesâtını aşamayacak derecede dar ve yine beyân buyurduğunuz hanımlar gibi olsaydım. Hayır azîzim hayır. Her sınıftan olmak üzere tanıdığınız hanımlar ile beni mukayese etmeyiniz. Beni hiçbirisi gibi bulamayacaksınız. Beni tanıyanlar benden hem memnun, hem müştekidirler, ne yapayım. İfrat bir asabiyete mütehavvil bir tab'a mâlikim. Bazan şedîd bir asabiyetle isyan ederim. O zaman her şey, hattâ hayatım bile bana bâr olur. Bazan da pek sâkin, pek mütevâzî bir kadın olurum.

Evet işte o buhranlı zamanlarımda şu mâhrum muhîtimizde hiçlikten mâ-adâ hiçbir şey göremem. Galiba ben sizden de bedbinim. Artık ümidlerim de zevâl bulmağa başladı. Evet biz bu anlaşılmamışlık içinde daima daima ric'at.. Değil mi efendim. İşte siz de böyle hükmediyorsunuz. Fikrinize muvâfık kadınlar yetişemeyeceğini söylüyorsunuz. Sizden bunu işitmek biliyor musunuz ki bana ne kadar girân geldi. Bunu sizden, büyük feylesoftan, muhterem mebustan işitmek. Yetişir efendim, yetişir kadınlardan bu kadar şikâyet. Acaba kadınların bu halde kalmasına sebep kadınlar mıdır, yoksa?..

Bu hiçlikler, bu buhranlar arasında tahassüsâtımı anlatabilecek, kalbimi dinleyecek sizi görüyordum, öyle zannediyordum ki o derin nazarlar rûhumun en hücrâ köşelerini görececek, hat-tâ şahsımı bile keşfedecek. Heyhât.. Bugün yaşımın küçük veya büyük ol-

duğunu soruyorsunuz. O halde hissiyatımı nasıl anlatayım. İlk mektubumda arzetmiştim: Hissiyâtım ulvî, kalbim saf ve pâktir. Sizde de böyle âlî bizler gördüğüm için bilmem nasıl bir kuvve-i mîknâtis beni size sevk etti. Sizi dinlemekle mütesellî olabileceğim, emîndim. Güzel sözlerimizi, haklı iştikâlarınızı dinleyecek, kalbime tesliyet bahş olduğundan icabında ben de hissiyatınıza iştirak ederek sizi de teselli edeceğimi arz etmek istedim. Yoksa efendim... Öyle hususi, derin kederlerinizi anlamak fikrinde değilim. Hiç kimsenin esrâr-ı kalbiyyesine vâkıf olmak hatırıma bile gelmez. Evet o ulvî vicdan azaplarının hiçbir tesellî ile reng-i şî'riyyetini zâyî etmesini arzu etmem efendim, arzu etmem...

Bana metâneti tavsiye ettiğinizden dolayı teşekkürler ederim. Yirmi beş senelik hayatımın şu dakikasına kadar her hususta metânetimi muhafaza ettiğim gibi yine edeceğimi ümid ediyorum. Size bedbaht ve zavallı olduğumu yazmıştım. Bu da başka hissiyâta binâen yazılmıştır. Sizi daha ziyâde tasdî etmek istemem muhterem feylesof. Bu defa da bu kadarla iktifa ederek arz-ı ihtirâm ederim efendim.

Daima mektuplarımız Beyoğlu Postahanesi'nden alınacaktır efendim.

Fâtıma Ni'met

-X-

8 Mart 327

Muhterem biraderim!

Mektubum cevapsız kalmadığı halde sizi tekrar tasdî etmekten kendimi men'edemiyorum. Verdiğiniz dest-i samimiyeti sen mi geri aldın, yoksa ben mi seni kırdım da medâr-ı teslîm olan güzel sözlerinden mahrum kaldım. Mâdem ki kardeşliğe kabul ettiniz, ben de vicdânen olan bu söze itimad ettim. O halde asabî bir hemşirenin bazan vâkı olan buhranları âlf-cenâb bir biraderin affına lâıyk değil midir? Daima teşekkür ederim ki feryadlarını, inler kalbimi dinlediniz, müstesna bir rûha mâlik gördünüz. Benim için büyük bir rehâkâr oldunuz. Hissiyâtımı teşhîr edeceğim bir zamanda size karşı bir mu'teriz oldum değil mi? Bilmezsiniz ki bende nasıl garip bir hâlet-i rûhiye var. Fikr-i kalbîmi tahrib eden kadınlık nakîselerini bir diğerinden iştirmekle müteazzî olurum. Belki bu

tab'im kimsenin kabul edemeyeceği bir cinnet. Setr-i beyânâtınız ise tamamıyla hakikat idi. Bu muâhaze ile kadr-nâ-şinaslık ettiğimi mu'terifim. Fikrimde temerküz eden şu nokta (daima nazar-ı bî-kaydî ile gûşe-i nisyâna atılmak, sonra da hiss ü kabiliyetten ârî telâkki olunmak) muhatabım kim olursa olsun asabî bir itiraz ile tuğyân ediyorum. Size de, hakkında azîm hürmet-i mahsûsam olan sevgili birâderime böyle bir harekette bulundum. Ma'zur görünüz efendim. Verdiğiniz dest-i meveddeti çekmeyiniz, yalnız kalbiniz ile rûhunu dilsîr edeceğiniz bir genç kadını rencide etmeyiniz.

Şimdi hakkımda nasıl bir hüküm vereceksiniz. Biliyorum ki çılgın, muhakemesiz kadın iddiasının aksine olarak tanıdığım kadınlardan ziyade hiss ü fikirden mahrum, safsata-perdâz. Pek tabîî siz de bir mecburiyetiniz olmadığı için bu muhakemesiz sözleri dinlemekten sarf-ı nazar ettiniz. İhtimal ki cevap yazmak için zâyî ettiğiniz dakikaya acıdınız değil mi? Acımayınız efendim, çünkü zâyî ettiğin beş dakika zavallı, yalnız bir kadının hayatı oluyor. İşte ben senin âlî kalbine, büyük vicdanına ilticâ ettim. Benim rûhumun sana olan ihtiyacını tamamiyle hissettiğin halde beni feryadlarıyla terk ettin muhterem biraderim. Emîn olunuz hiçbir zaman harekâtımdan nedâmet ve mahcubiyetle ric'at etmedim, sizden gördüğüm hüsn-i teveccühe mukabele edemediğim için tarziye vermeklîği kendime vazife bildim. Bilmem ki tekrar hürmetle ellerinizi sıkıma müsaade edecek misiniz biraderim.

Hemşireniz
Fâtıma Ni'met

- İ'tizârım şâyân-ı kabul görülürse cevabını ma'lûmunuz olan adresten alırım, aksi takdirde mahzûniyetim hiçbir şeyle ta'dîl olmayacaktır efendim.

-XI-

15 Şubat 1326

Hemşirem hanımefendi!

Şimdi mektubunuzu aldım, acele şu kâğıdı gönderiyorum efendim. Mektubumun sizde hüsn-i tesir hâsil etmiş olmasına sevindim. Yalnız kalmadığımı, benim gibi düşünüp hisseden birçok kimseler, hattâ birçok kadınlar bulunduğunu bana tebşîr ediyorsunuz. Ben-

ce bu tebşîrât mühimdir. Kendini beğenmiş kimseler mutlaka cihanda kendileri gibi adamlar görmekten hazzederler. Beni yalnız enâiyetkâr, hem de âdi bir enâiyetkâr gibi telâkki etmemeklîğiniz için size biraz tafsilât vereyim:

Ben, her sınıftan olmak üzere birçok kadınlar tanıdım; hattâ bunların bazılarını olanca ma'neviyetleriyle, elemleleriyle, ümidleriyle, yeis ve infîâlâtıyla tanıdım. Lâkin cümlesinin de saha-i ma'neviyeti kendi kalbinin hudud-ı hevesât ve ihtiyâcâtını aşamayacak kadar hususi idi, hattâ dar idi. Ben Osmanlı hanımlarında büyük, muhabbet-i âdiyeden büyük ve âlî heyecanlara müstaid, taşkın bir kalb sahibi görmek isterdim. Bir iki kimse görmedim değil, gördüm. Fakat mizacıma her vechile muvâfık bir mizaca mâlik değil idiler. Yalnız fikir ve emel itibariyle bir karâbet-i ma'neviyemiz vardı ki hâlâ da bâkîdir. İşte kendi hayâlîme muvâfık kadınların şu terbiyeden mahrum muhitimizde, şu zavallı cemiyetimizde kolay kolay yetişemeyeceğini pek iyi takdir etmekle beraber, pek çok sevdiğim şu harab memleket hakkında tükenmez ümidler, nâ-mütenâhî emeller perverde edecek kadar da emel-perver ve hayalperest olduğun için, daima bir müstesna kadın çehresiyle tecessül edecek olan bu ümidlerin inkişafını nazar-ı iştîyâkım ner cihetten hasretle gözlemektedir. Sizin, rakik ve heyecanlı bir kalple rehğûzâr-ı ma'neviyetimde görüşünüz ümidime sûret ve kalbime kuvvet vermiş olduğu için mütesellî oldum. İstedğim tesliyet bu cinstendir. Yoksa bazı hususî ve pek derin kederlerim vardır ki onlar için mütesellî olmak istemem, korkarım ki o kederlerim bir ziyâ-yı tesliyet ile reng-i şî'riyyetini zâyî edip solmasın ve bence güzel bir şiir olan o vicdanî ve şahsî elemelerin herkesin âdi kederleri kadar bayağı bir şey olmasın.

Size ihtiyacım, sizde -olanca nevâkı-sıyla, kusurlarıyla beraber- benim gibi bir ruh varsa onunla müşâfehe etmek ve bu hayatın tenha ve hücre yollarında şöyleşe şöyleşe gitmektir. Böyle bir arkadaşlık mizacımın hoşuna gider, belki bazı zamanlar bana bir fikir ve his dahi ilham eder ki çok iyidir. İlk mektubunuzda: Vatanın bir cüz'ü olduğunuzu, onun için çalıştığınızı beyan buyuyordunuz. Deminki mülâhazatım o beyânâtınızdan mülhem olmuştur. Vâkıa o mektu-

(Üstte) Rıza Tefvik'in Fatma Ni'met Hanım'a mektubu.

adama ailesi hemşiresiyle birlikte baldızını terfik ediyor. Bu adam baldızını berbad ediyor, şimdi dört çocuğu olan haremini tahtlık eyliyor. Sözde ettiği rezaleti tamir için baldızını nikâhlıyor. Şimdi böyle bir herif ister allâme-i cihân olsun, ister edîb-i nâdirü'l-akrân bulunsun medenî memleketlerin hiçbirisinde ictimâî bir mevkiî olamaz. Bu rezaleti icrâ eden Cenab Şahabeddin nasıl oluyor da Dârülfünun gibi bir âlî müessesede bir kürsü işgal ediyor. Nasıl oluyor da böyle bir herife iki cinsin güzde evlâdının ta'lim ve tedrisi emniyet olunuyor. Tâlibâta karşı kapılarını açan Dârülfünun, müderris ve memurları için de gözlerini açmalıdır. Cenab Şahabeddin ve emsâlinin tedrisât-ı iblisânesinden çok kaçmalıdır. Yoksa Behice vak'asına benzer daha neler olur. Bunu gazetelerde de münakaşa edebiliriz, fakat namusunuz, muhabbetinize itimadımız, Dârülfünun'a hürmetimiz buna mâni oldu. Bunun bir çaresine bakaçağınızdan emîniz..

Bâkî ihtirâmât-ı fâikamızın kabulü mütemennâdır efendim.

23 Ağustos 32 Şâdiye Memduha
Melek Hatice

-XIII-

Hakîm-i muhteremimiz efendim!
Dârülfünun'da konferanslarınızda mütalâât-ı hakîmânelerinizi duyduğum anda kürsü önüne atılıp zânû-be-ze-mîn-i sücûd olacaktım, fakat yanımda bulurlar mâni oldu. Muhibbânın neş'e-bahş-ı dil ü cânî Muhibbân ceride-i muhteremesinde eş'âr-ı hakikat-güsterâne ve mütalâât-ı ma'rîfet-perverânenizi okuyup mütelezziz olmakta ve ve kemâlâtınız nazar-ı âcizânemde fevkalâde büyümekte ise de bazı canlar bunların hâl ile olmayıp kâl ile olduğunu söylediklerinden hakikat-ı hâlin vuzûhu için şu varak-pâre-i âcizemi huzûr-ı irfân ve dîde-i ikânınıza arza cür'et-yâb oldum. Kusûrumun afvını kereminizden dilerim. Eyvallah hûu.

27 Nisan, sene 335
Fakîre Hâlise

Adres-i âcizem şudur:

Eğer cevaba tenezzül buyurulursa minnetdâr-ı iltifâtınız olurum erenler!

Bayezid: Kosko'da Sucu Sokağı'nda "1" numaralı saraylı hanımın hânesinde müste'cire fakîre Hâlise.

-XII-

Efendim,

Memleketimizde herkes ahlâkın sukutundan şikâyet ediyor. Bu şâyân-ı teşekkürdür, fakat şikâyetle bunun önüne geçilemez, tedbir lâzımdır. En evvel yapılacak şey fezâil-i ahlâkiyeye ehemmiyet vermek, ahlâksızların mevkiini taayyün etmek, onlarla ihtilâtı kesmek lâzım. Bir İngiliz hiçbir vakitte hâlini bi-hakkın öğrenmediği bir kimseye haremini ve kızını takdim etmez. Hiçbir vakit iffeti şüpheye düşen bir adamın kirli elini sıkmaz. Maalesef biz buna dikkat etmiyoruz. En kirli adamlarla münâsebâtta bulunmakta bir mahzur görmüyoruz. İşte bu ihtimalimiz çirkâba sürüklüyor!

Devâir-i devlette bilhassa âmmenin terbiyesiyle mükellef olan Maarif Nezâreti, Dârülfünun, Şehremâneti, Polis Hey'eti fazîlet mevkiinde halka örnek olmalıdır. Acaba böyle mi? Bu dairelerde buna dikkat ediyorlar mı? İşte burası şüpheli...

Namuslu bir aileye damad olan bir

bu buhranlar içinde yazmış olduğunuzu ikinci mektubunuzda tasrih buyuruyorsunuz. Evet öyle yazılmış olduğu bedîhîdir. İşte ben o buhranların esbâb-ı ma'neviye, siyasiye ve hattâ mümkünse esbâb-ı hususiyelerini bilmek istedim ve kendi ma'neviyetime kıyas edip bir mânâ çıkarmak arzu ederdim. İstedim ki o âlî heyecanlara müstaid kadınlarımız çoğalsın. Medeniyet hakkındaki emellerim için bu temenni zaruridir.

İşte kardeşim size vicdanımdan bir sahife daha yazdım. Benim şahsıma karşı teveccühünüz ve onun ilham ettiği fedakârlık beni hakikaten mağlûb-ı rikkat ve minnetdâr bıraktı. Fakat ben sizin bahtiyar olduğunuzu ve güzel bir ümid ile zinde-dil ve metin bir kadın olarak metâib-i hayata göğüs germenizi isterim.* Büyük elemeleri çekebilmek kadınlığın en büyük kuvvetidir; şefkat hissi mübbecceli bu tecrübeden doğmuştur. Öyle zannediyorum sizde büyük hislere, büyük heyecanlara müstaid fedakâr ve rikkatli bir kalb vardır. Onun için sizin gibi bir kadın görmek bence tesellidir efendim. Fakat bilmiyorum: Benden sinen küçük mü, büyük müsünüz?

Hizmet-i vataniyenizden bahs buyurmuş idiniz, hizmetiniz nedir?.. Ben size yardım edebilir miyim? Ve kardeşlik hasebiyle böyle şeyler sorabilir miyim?

* "Bilmezsiniz böyle bir kadını ne kadar beğenirim." (Bu cümle sonradan karalanmış.)